

Jovo ROJČEVIĆ

IVO MARINKOVIĆ U SJEĆANJIMA SVOJIH UČENIKA

Detalj biste narodnog heroja Ive Marinkovića postavljene ispred zgrade III osnovne škole u Koprivnici, rad akademskog kipara Josipa Fluksija

Upravo se navršilo četrdeset godina otkako je u Bjelovaru i Zagrebu okončan veliki sudski proces protiv ondašnjeg profesora koprivničke Gimnazije Ive Marinkovića i grupe njihovih suradnika. Prošla su četiri desetljeća od dana kada je ovaj skroman, tih i povučen profesor zamijenio školske učionice zatvorskim ćelijama mariborske i virovitičke kaznonice. Već tada se u cijelom ovom kraju naveliko pričalo o njegovim idejama, tumačenjima i gledanjima na ondašnji život jugoslavenskog seljaka i radnika, a i o njegovim simpatijama prema »crvenoj« Rusiji.

Bio je to početak revolucionarnog puta budućeg sekretara Povjereništva CK KPH za sjevernu Hrvatsku, koji nažalost nije dočekao i ostvarenje svojih ideja. Pao je mučke u okupiranom Zagrebu, od ruke policije negdje krajem travnja 1943. godine.

Kada se posljednjih dana rujna 1932. god. pojavio na koprivničkoj Gimnaziji mladi suplent Ivo Marinković, malo je tko u njemu nazirao nemiran, revolucionaran duh, koji će ubrzo okupiti oko sebe naprednije učenike, a i seljake, te stvoriti »trojke«, čiji je ilegalni rad naneo i prve glavobolje čuvarima ondašnjeg režima. O tom njegovom radu kroz naredne tri godine službovanja u Koprivnici, gdje se na neko vrijeme zajedno okupila i cijela obitelj Marinkovića, dosta je do sada rečeno. O tome svjedoče i brojni zapisi, te arhivski materijali sa saslušanja i suđenja Ivi Marinkoviću i njegovim suradnicima. Zbog toga ovom prilikom govorit ćemo o Ivi Marinkoviću kao profesoru, pedagogu i razredniku onako kako su ga doživljavali njegovi bivši učenici.

Prošlo je od tada podosta vremena, ali su ostala sjeća-

nja i uspomene na profesora Marinkovića. Neke od njih neće nikada ni izbljediti!

— Pomalo je i neobjašnjivo da sam upravo njega zadržao toliko u pamćenju, jer je bilo mnogo i drugih profesora koji su mi predavali. Nekih se sjećam jedino po imenu, a Marinkovića — u detalje...

Tako danas priča o svom nekadašnjem razredniku i profesoru povijesti i latinskog dr Martin Vedriš, dekan zagrebačkog Pravnog fakulteta.

Prvi susret bio je u petom razredu. Vedriš se zbog bolesti pojavio tek na petoj zadaći iz latinskog i odmah dobio plus dobar.

— Marinković je uvijek pokazivao razumijevanje za učenike, nešto što nije bilo svojstveno ostalim profesorima. Zbog toga me iza te zadaje jednog dana pozvao k sebi, interesirao se zbog čega sam zakasnio u školu. Rekao sam mu da mi je otac siromašan seljak, nema novaca za vlak i da moram pješaćiti od Novigrada do Koprivnice, te sam tako zakasnio i na nastavu. Nije me prekorio. Naprotiv, hrabrio me da ustrajem u učenju, jer sam i zadaćom pokazao da mogu to svladati bolje nego oni što imaju sve uvjete...

Tako se ponio prema Vedrišu. Ali ne samo prema njemu već i svim ostalim učenicima koji su dolazili u gimnaziju iz obližnjih sela, tako da se ubrzo školom pronio glas da je novi profesor naklonjen »vlakashi« i djeci seljaka. — Bilo je nevjerojatno kakav je to sada novi odnos prema učenicima. Navikli smo do tada na strogoću, prekore i kazne. Međutim toga kod Marinkovića nije bilo. Nitko nikada nije bio kažnjen, a niti je na koga od učenika uopće povi-

kao... — prisjeća se tih školskih dana Pavao Vrban, viši poljoprivredni tehničar, danas zaposlen na Poljoprivrednom fakultetu u Zagrebu. Često je Marinković u slobodno vrijeme, uglavnom u popodnevnim satima, kada su učenici sa sela čekali u školi odlazak na vlak, razgovarao s njima. Zaigrao bi s nekima i šah, a ponekad je pitao što imaju za zadaću iz matematike. Tada je zajedno s njima rješavao zadatke, jer je matematiku neobično volio. Pušenje je u ono vrijeme bio veliki grijeh. Kazne za učenike pušače su bile drastične. No, Marinković nikada nije nikoga prijavio.

Pavao Vrban se prisjeća i jednog zanimljivog susreta u Peterancu, gdje su se gimnazijalci okupljali oko tamošnje čitaonice. Bilo ih je četrdesetak, te su svake godine davali po četiri kazališne priredbe. Na jednu od njih došao je i Ivo Marinković. Ostao je i na seoskoj zabavi što je održana nakon predstave. Bilo je to nešto neuobičajeno jer se gimnazijalci nisu bez posebnih odobrenja škole uopće smjeli pojavljivati na zabavama. A ovaj put s njima je bio i profesor, koji je čak šta više zaplesao i s vlastitim učenicama!

Ljudevit Gerovac, sin ondašnjeg peteranskog bilježnika, danas glumac u varaždinskom kazalištu, od svih učenika najviše je bio blizak profesoru Ivi Marinkoviću.

— Prvi susret bio je pomalo neobičan. Nakon samog upoznavanja u razredu Marinković nam je rekao da ćemo sami sebe ocjenjivati. Onako kako mi smatramo da je to najpravednije. Ostalo je to međutim samo na pokušaju, jer još u to vrijeme nisu sazreli uvjeti za takav način »samoupravljanja«... — kaže danas Gerovac.

Učenici su stekli dojam, prisjećajući se Antun Vrban, nastavnik na zagrebačkoj Osnovnoj školi »A. G. Matoš«, da Ivo Marinković nije cijenio učenje napamet. Kod učenika je više cijenio inteligenciju, logično rezoniranje i učenje.

— Takav je i sam bio. Vrlo inteligentan, načitan, svestran. Poznao je sva područja i ravnopravno se mogao nositi sa sugovornicima na svim područjima. Nešto takvo želio je stvoriti i od nas... — priča Antun Vrban.

A tek kakav je bio pedagog! Plijenio je učenike bez razlike bili oni simpatizeri njegovih ideja ili pak protivnici.

— Na njegovom satu mogla se muha čuti. Nitko da bi trepnuo, ne iz straha, već poštovanja. Nikada nije povisio glas. Uvijek je govorio staloženo, povezano i to tako zanimljivo da ga je naprosto bilo užitak slušati. Možda su ga zato i svi učenici obožavali i poštivali... — kaže Pavao Vrban. Već tada u njegovim predavanjima »crvena nit« bile su ideje zbog kojih je kasnije i došao pod udar režima.

— U to je vrijeme, doduše, sve bilo teško učiti i povezati. Međutim, kasnije mi je postao jasan značaj pojedinih njegovih predavanja. Tako nam je tumačeći povijest starog vijeka na primjerima robovlasničkih odnosa govorio o suprotnostima u društvu i postojanju klasa i klasnih borbi. Veoma česta uzrečica mu je bila »Prima regula negare« — prvo je pravilo negirati... — priča danas dr Vedriš. — Bilo nam je sve jasno kad su kasnije počela hapšenja...

Najviše ideja i vlastitih pogleda na suvremena zbivanja u zemlji i inozemstvu Marinković je iznio svojim učenicima potkraj sato-

va. Bila je redovna praksa da kod njega nastava traje tridesetak minuta, a preostali dio vremena da se provode razgovorima. Kroz njih Marinković je ukazivao na teškoće koje predstoje Jugoslaviji i Evropi, govorio je da će Ženevska konferencija o razoružanju tek zaoštriti odnose, a ne ublažiti ih, te da predstoji rat i to jedan novi — kako po tehnici naružanja tako i ciljevima. Ukazivao je na prednosti sovjetskog udruživanja u poljoprivredi, a često je napominjao da nije dovoljno samo se izboriti za zemlju, već da treba zadržati i vlast nad njom. A to nije moguće bez borbe i bez temeljitih priprema za nju, čemu — prema njihovom mišljenju — HSS nije pridavao nikakvu pažnju. Ulazio je često i u teme religije. Svim učenicima bila je poznata njegova uzrečica da se nekada nije moglo živjeti bez crkve, a da je danas potpuno nepotrebna. Ako se crkva bori za humane ideje, zbog čega onda ne spriječiti ratove i bori se za mir — govorio je on svojim učenicima. Posebno je vrijedan rad koji se odvijao na sastancima »Osvita«. Ovo kulturno društvo, formirano 1933. godine na koprišničkoj Gimnaziji, okupljalo je učenike sklone literarnom stvaranju, muziciranju i ostalim društvenim djelatnostima. Ivo Marinković ubrzo je spoznao da se tu prvenstveno okupljaju učenici koji nisu skloni tadašnjem režimu. Kako su predstojali izbori, on je često na sastancima upravnog odbora ovog društva ili na radnim sastancima sekcija iznio svoja mišljenja da na izborima treba isticati u gradovima radnike, a na selu seljake. Govorio je i o konkretnim imenima — Miškini i Franji Gažiju.

— Mnogima od nas bile su to bliske teme i rado smo o tome razgovarali s Marin-

kovićem iako je to bilo vrlo opasno. Međutim, to su bili radni sastanci, jer kad god bi se netko nepozvan pojavio, razglabali smo o referatima ili pak literarnim sastavima pojedinih naših članova... — priča danas o tom radu Antun Vrban.

Marinković je pomno pratio rad svojih učenika. Provjeravao ih i odabirao buduće svoje suradnike. Među tim prvima izbor je pao na Ljudevita Gerovca.

— Malo je tko znao kakve ideje ustvari širi Marinković. Tek kasnije to nam je postalo jasno. Ali svega nekoliko nas. Mene je prvog uzeo pod »zaštitu«. Tome sam međutim, dosta pridonio i sam. Naime, u okviru kružoka što su se održavali u školi održao sam predavanje o porijeklu ljudske vrste, a potom sam na temu iz pismene zadaće o hrabrosti pisao s divljenjem o ruskom ledolomcu »Čeljuskinu«. To je jasno izazvalo buru u školi, te je sam Marinković posredovao kod direktora i založio se da sam prošao bez posljedica. Odmah je našao pogodan trenutak da me iskritizira, jer kako je rekao, nije bio pogodan trenutak da se na taj način istrčavam i nanosim više štete nego koristi. Upozorio me i na nastavnike pred kojima ne mogu tako slobodno iznositi svoje misli.

Bio je to početak tješnje suradnje između profesora i njegovog učenika. Marinković je Gerovca pripremio za ilegalan rad kroz »trojku«, u koju je pored njega uključio još učenike Stjepana Grgaca i Gvidu Ledinskog.

Preko njih je tražio veze s naprednijim seljacima i studentima u obližnjim selima. Ubrzo iza toga na podravsko selo počela je pristizati napredna komunistička literatura: »Borba«, »Borbeni student«, »Srp i čekić«, te drugi listovi.

Odlazio je i u obližnja sela. Ponajčešće u Peteranec, gdje je u nekoliko navrata bio gost u kući Gerovčevih roditelja. Tom prilikom sastajao se sa seljacima s kojima je i surađivao u ovom podravskom selu.

— Jednog dana našao se i pred našom kućom. Pozvao sam ga neka navrati unutra, ali je rekao da mu se žuri jer ide u Đelekovec kod Miškine. No, obećao je da će navratiti jednom kasnije jer želi razgovarati s ocem. Nabacio sam mu tom prilikom da neće biti dobro, jer se već

pročulo o literaturi koja je stizala na selo, a i to da bi trebalo paziti s kim se surađuje, jer su pojedinci očito premladi i ne mogu shvatiti ozbiljnost ilegalnog rada. Ne boj se, Tonči, sve će biti u redu, odgovorio mi je. Bio je to i moj posljednji susret u Peterancu, jer nije stigao da navrati do nas... — kaže Antun Vrban.

Marinković je odlazio i na sastanak sa suradnicima u vinograd na plavšinačkom brijegu. Jednog tog njegovog putovanja prisjeća se i Martin Vedriš.

— Jednog dana zamolio me još u školi da odem na željezničku stanicu te provjerim da li se ne nalazi na njoj netko od policajaca u civilu. Kasnije smo se sastali na stanici, gdje sam ga upozorio na dva agenta. No, kad su se makli, ušao je u vlak, te nam se pridružio u đačkom vagonu. Pričali smo, ali nikome nije rekao kuda ide. Kad smo kretali sa željezničke stanice u Plavšincu, skočio je s vlaka. Međutim, tu ga nitko nije čeka. Vjerojatno je znao mjesto sastanka...

A da bi uočili agente, Marinković je Vedriša i još neke druge učenike redovno upozoravao da promatraju tko se sve sastaje sa žandarima. Očito to nije bilo bez razloga!

Marinković je javno istupio i kod izbora nove uprave »Osvita«. Tu je lijevo orijentirane predvodio Ljudevit Gerovac, koji je na kraju i pobijedio. Tom prilikom Marinković se založio da na izborima imaju pravo glasa i oni učenici koji ne plaćaju članarinu, ali koji redovno sudjeluju u radu sekcije društva. To su uglavnom bili učenici sa sela — djeca siromašnih roditelja, koji su u stvari prevagnuli da Gerovac postane i predsjednik društva.

Marinković je govorio i o potrebama formiranja orga-

nizacija na terenu, a i onih viših. Pripremao je i formiranje SKOJ-a. — Jedno veće gledali smo ruski film »Put u život«, prvi sovjetski film koji se prikazivao kod nas, a poslije filma pratio me kući. Išli smo pješke prema Peterancu. Tom prilikom iznio je svoju odluku da me imenuje za sekretara SKOJ-a. Tražio je da ga dok smo sami ne oslovljavam s titulom i ne poštivam, već da se odnosimo kao pravi drugovi. Mnogo smo to veće pričali, iznosio je svoje ideje i poglede na budućnost... — prisjeća se tih dana Gerovac.

Bio je to posljednji susret pred hapšenja koja su uslijedila već za nekoliko dana. Naime, drugog dana cijela gimnazija je otišla u posjetu Oplencu, gdje su se učenici zadržali nekoliko dana. Kad su se vratili u Koprivnicu, žandari su na željezničkoj stanici uhapsili Grgaca i Ledinskog, a Gerovca na putu prema Peterancu. Marinković je u međuvremenu već bio na policiji u Splitu, gdje je u to vrijeme bio u posjeti obitelji.

— Vraćao sam se kući zajedno s Gerovcem, kad su nas na putu presreli žandari. Gerovca su odmah strpali u auto, a mene su poveli u Peteranec do Gerovčevih roditelja. Iskoristio sam priliku te sam mu sestru obavijestio o hapšenju, a i Betlehema s kojim je Marinković surađivao. To je bila njegova uputa kako bi oni mogli na vrijeme uništiti svu kompromitirajuću literaturu... — prisjeća se danas tog događaja Antun Vrban.

Do provale je došlo u Hlebinama i ubrzo je sve izašlo na vidjelo. Nakon dugotrajne istrage došlo je i suđenje, koje je profesoru Ivi Marinkoviću donijelo strogi zatvor, dok su četvorica njegovih učenika, među kojima i Ljudevit Gerovac, bili isključeni iz svih srednjih škola u zemlji sa zabranom privat-

nog polaganja. Antunu Vrbanu je bilo zabranjeno daljnje pohađanje koprivničke Gimnazije.

Odlazak na robiju u Maribor, a potom i Sremsku Mitrovicu bio je ujedno rastanak Marinkovića s Koprivnicom. No kasnije, neposredno pred rat susreo se još jednom sa svojim bivšim učenicima. Jednom to je bio Pavel Vrban, a drugi put Ljudevit Gerovac. Rekao im je da su se dobro držali na suđenju, te se posebno zanimao za Gerovca da li ga i dalje prati policija i da li kao student ima kakvih nepravilika.

— Gotovo da mu nisu potekle suze. Bio je vrlo zabrinut jer je predosjećao što dolazi... — prisjeća se tog posljednjeg sastanka u Zagrebu Ljudevit Gerovac.

Briga o ljudima, posebno o učenicima, bila mu je odlika — Znao je gotovo za svakog kakve su mu kućne prilike. Koga treba pomoći, kome opravdati zostanke ili zakašnjenja u školu. Uvijek je našao riječi utjehe kad bi mu se povjerali. To smo često i radili, jer je ulijevao u nas povjerenje... — kaže danas Martin Vedriš.

Ujedno se prisjeća i izleta koji je Marinković organizirao za svoj razred. Bila je to prava revolucija kada su otišli jednog dana u prirodu, kraj Močila, gdje su se svi zajedno opustili, te zaigrali mladenački. Da vidim kako se zabavlja današnja mladež — rekao im je razrednik, te se i sam upustio u njihovu igru.

Drugi izlet bila je dvodnevna posjeta Zagrebu, a najviše Sljemenu. Prema mišljenju pojedinih njegovih učenika, ovaj izlet poslužio je Marinkoviću kao prilika da, se sastane s pojedinim svojim suradnicima u Zagrebu, jer dok su oni provodili dan u igri podno sljemenske piramide, on je duže vrijeme boravio u gradu.

Svi se slažu da je inače bio vedar, pun duha, koji ga nije ostavljao ni u najtežim trenucima. Ljudevit Gerovac prisjeća se jednog detalja sa suđenja u Bjelovaru, kada ga je tužilac pokušao optužiti za širenje komunističkih ideja, što je ovaj nijekao. — Kako možete tvrditi da ne znate što su to ideje kad ste učili latinski — povikao je na Gerovca tužilac.

— Gospodine tužioče, riječ ideja ne potječe od latinskog, već grčkog jezika... — upao mu je u riječ Marinković, te pobrao buran aplauz prisutnih u dvorani.

Nosio se vrlo jednostavno, često je dolazio na nastavu i bez kravate.

— Nije to bila neka lažna skromnost. Naprotiv, za nje ga bi se moglo reći da je uvijek bio realan. Međutim na taj način nastojao je ukloniti barijere koje su inače postojale između učenika i profesora... — kaže Antun Vrban.

Mnogo toga bi se dalo još zapisati, jer uspomene naviru. Iako je od tih dana službovanja Ive Marinkovića u Koprivnici prošlo više od četrdeset godina — podosta toga je ostalo neizbrisano u sjećanju brojnih učenika koji nikada nisu bježali s njegovih satova, a niti su pomišljali da dođu nesprenni na nastavu. Ne zbog sebe, već profesora koji je svojim odnosom ulijevao samopouzdanje u te mlade ljude, a time stjecao i povjerenje koje se nije moglo tako lako iznevjeriti. Toga su svi bili svjesni, pa čak i oni koji su imali suprotna politička gledišta od Marinkovića.

Biografski podaci o Ivi Marinkoviću

Ivo Marinković rođen je 1905. godine u Sutivanu na otoku Braču, u obitelji lučkog službenika. Gimnaziju završava u Splitu, a 1924. go-

dine upisuje se u Zagrebu na Medicinski fakultet, gdje završava samo dva semestra, a potom se upisuje na Filozofski. Četiri godine kasnije se ženi, te prije diplomiranja na spomenutom fakultetu odlučuje da emigrira sa suprugom u Ameriku, ali stiže samo do Pariza. Nakon završene vojske 1930. god. honorarno se zapošljava u sinjskoj Gimnaziji, a pošto polaže diplomski ispit, odlazi kao profesorski pripravnik u Požarevac u tamošnju Gimnaziju. Iste, 1931. godine premješten je u valjevsku Gimnaziju, a godinu dana kasnije u Koprivnicu.

Na koprivničkoj Gimnaziji službuje od 1932. do 1935. godine, te predaje latinski jezik i stariju povijest. Istovremeno radi s učeničkim društvom »Osvit«. U Koprivnici nastavlja svoj ranije započeti revolucionarni put te okuplja naprednije učenike, a povezuje se i sa seljcima. Rastura ilegalnu literaturu i održava sastanke. Nakon provale dolazi do hapšenja uoči 1. svibnja 1935., a ubrzo iza toga i do suđenja. U Bjelovaru Marinković je suđen na sedam mjeseci, a kasnije je kazna povećana na tri godine. Na izdržavanje kazne odlazi 1936., i to prvo u Lepoglavu, potom u Maribor i Sremsku Mitrovicu.

Po povratku upošljava se u Karlovcu kao knjigovođa u tvornici kože. Odmah se uključuje u partijski rad, formira organizacije, a sudjeluje i u pripremama za dizanje ustanka u ovom kraju i Gorskom kotaru. Za sekretara Povjereništva CK KPH za sjevernu Hrvatsku i Zagreb izabran je 1942. godine, a na toj je dužnosti nakon jedne provale uhapšen početkom 1943. godine u Zagrebu, gdje je ubrzo i ubijen.

Za narodnog heroja Ivo Marinković proglašen je 26. srpnja 1945. godine.